

Dobruška

- německy Dobruschka, Gutenfeld
- okres Rychnov nad Kněžnou
- město v Čechách, 16 km SZ od Rychnova nad Kněžnou, 13 km J od Náchoda, 4 km SV od Opočna
- v roce 1320 už byla D. městem
- panství Opočno; Hradecký kraj

obsah:

[židovské osídlení](#)

[rodiny \(ca 1932-33\)](#)

[šoa](#)

[příjmení Dobruschka](#)

[snahy o vypovězení, segregace](#)

[katastrofy](#)

[náboženská obec](#)

[představení náboženské obce](#)

[rabíni](#)

[kantoři](#)

[škola](#)

[mikve](#)

[spolky a nadace](#)

[sídelní okrsek](#)

[židovské domy](#)

[obecní dům](#)

[první synagoga](#)

[druhá synagoga](#)

[třetí synagoga](#)

[hřbitov](#)

[muzejní expozice](#)

[matriky uložené ve Státním ústředním archivu](#)

[matriční materiály uložené v archivu Židovského muzea v Praze](#)

[další archiválie uložené ve Státním ústředním archivu](#)

[další archiválie](#)

[vyobrazení](#)

[literatura a prameny](#)

židovské osídlení

podle náhrobků židovská obec pochází ze 16. stol. ●● JCB

před 1545 existuje židovské osídlení ●● HZH

1545: zmiňován Jakub z Dobrušky ●● KAK

1618: první písemná zmínka o židech ●● §H2

1618: 4 rodiny (bez příjmení), 9-10 osob ●● *

1654: 14 osob nad 20 let věku a 3 mladí mezi 10-20 lety ●● BR

- 1654: židovská kontribuce 4 rýnské ●● KCT
 2. pol. 17. stol.: 19 židovských nájemníků žije v 8 křesťanských domech ●● **
- 1666: 8 rodin (bez příjmení), 20 osob ●● *
- 1702: 8 rodin (bez příjmení), 23 osob ●● *
- 1702: 9 rodin, 22 osob ●● **,KAK
- 1702: na panství Opočno žije 47 židů (a 9558 katolíků) nad 10 let věku ●● MPS
- 1718: pro město D. vrchnost stanovila povolený počet 5 rodin ●● *
- 1721: ve městě 5 rodin (Abraham Samuel, Estera Löbel, Israel Markus, Jakob Moyses, Salomon Samuel ●● *
- 1723: na panství Opočno žije 11 úplných rodin a 2 jednotlivci, celkem 16 dětí ●● HBS
- 1757: ve městě 8 rodin
obživa: všichni obchodují (1x kůže, 1x peří, 1x plátno a krajky, 3 kramáři, 2 podomní obchodníci) ●● TKC
- 1783: ve městě 6 rodin s 15 dětmi:
 - Aron Isac (pachtýř panské koželužny, obch. střížním zbožím a „Specerey“)
 - Bernard Israel (střížní zboží a „Specerey“)
 - Isac Aron (střížní zboží a „Specerey“)
 - Moyses Samuel (podomní obchod)
 - Israel Löbl (chudý, neobchoduje)
 - Estera Marcin (chudá vdova „bez jakéhokoliv obchodu“, má 6 dětí) ●● HBS
- 1793: ve městě 7 rodin, 36 osob
obživa: 6 obchodníků (i podomních), 1 kantor-šochet & v sousední vsi Pulice 5 rodin, 23 osob ●● HBS
- 1799: ve městě žijící zdejší familianti (4 rodiny):
 - Isak Frank (konsens Dobruška 1779)
 - Israel Pik (konsens Dobruška 1797)
 - Moyses Pik (konsens Dobruška 1777)
 - Wolf Wertheimer (konsens Dobruška 1791)
 ve městě žijící cizí familianti:
 - Isaak Kisch (přísl. a kons. 1770 statek Skalka)
 zdejší familianti žijící jinde:
 - vdova Rebeka Kantnerin (konsens Dobruška 1765, 1. syn Moyses) žije ve Frýdnavě na panství Golčův Jeníkov ●● HBS
- 1807: 27 osob ●● **
- 1811: ve městě nežije žádný zdejší (městský) familiant, všech 5 dobrušských familiantů (Frank, 2x Pik, Simon a Wertheimer) žije ve Stříteži v Čáslavsku
ve městě žije 8 rodin příslušných na panství Opočno-Skalka (5 familiantů a 3 ženatí synové):
 - Jonas Bek a ženatý syn Abraham
 - Isak Kisch a ženatý syn Moyses
 - Joachim Löwy (syn Jakob)
 - Jonas Lowy
 - Nathan Weiss a ženatý syn Solomon ●● HBS
 později připsaní familianti:
 1825 – Abraham Habermann (náhrada za [zemřelého?] Jakoba Waila, zapsaného ca od r. 1800 v Telicích u Stříbra) ●● KFK
- 1825: 49 osob ●● **
- 1849: 10 rodin, 50 osob ●● AK
- 1880: 48 židů (1,58 %), 12 protest., 3036 obyvatel (2 něm. jazyka) ●● SL

- 1890: 56 židů (2,01 %), 21 evang., 2782 obyvatel (7 něm.) ●● SL
 1900: 69 židů (2,40 %), 21 evang., 2875 obyvatel (0 něm.) ●● SL
 1910: 63 židů (1,91 %), 52 evang., 3298 obyvatel (13 něm.) ●● SL
 1921: 48 židů (1,50 %), 107 evang., 116 čs. vyznání, 3186 obyvatel
 (12 německé, 1 židovské národnosti) ●● SL
 1930: 39 židů (1,17 %), 3319 obyvatel ●● SL
 1942: před transportem do Terezína „skoro 50 osob“ ●● §H2

rodiny (ca 1932-33)

- Adler Bohumil (3 děti), obch. pleteným zbožím, galanterie
- Bergmann Karel (2 dcery), vlastník čp. 21, vlastník firmy „Sigmund Bergmann“
(zasílatelství textilního zboží)
- Bergmannová Pavla (vdova)
- Dörfler Julius (2 dcery), zasílatelský závod
- Dörflerová Louisa (vdova), vlastnice čp. 5, galanterie
- Feinová Selma (vdova, 2 dcery)
- Fleischer Karel (2 děti), spolumajitel firmy „Eisler a Fleischer“ (továrna a zasílatelství bavlněného zboží)
- Fleischer Josef (2 dcery), vlastník čp. 48, spolumajitel firmy „Eisler a Fleischer“
(továrna a zasílatelství bavlněného zboží)
- Jellinková Charlotta, vlastnice čp. 29, výroba a výčep likérů
- Kohnová Emilie (vdova po rabínovi)
- Kornfeld Bedřich (1 dcera), vlastník čp. 8, textilní zasílatelství
- Kornfeld Rudolf (2 děti), vlastník čp. 526, velkoobchod koloniálním zbožím
- Ledeč Arnošt (ženatý), obchod střížním zbožím
- Ledeč Bedřich (vdovec), vlastník čp. 13
- Meislová Helena (vdova), vlastnice čp. 20
- Tausik ing. Arnošt (1 syn), vlastník čp. 186, ředitel tkalcovny
- Tohn Teodor (2 děti), vlastník čp. 38, výroba výbav a textilní zasílatelství ●● *

šoa

- 1942: koncem roku transport do Terezína: zahynulo 31 osob (jsou jmenovány),
do Dobrušky se už nikdo nevrátil ●● §H2
- 1993: na pamětní desce nadepsané „Obětmi okupace 1939-1945 v Dobrušce“, zasazené
v chodbě radnice na náměstí, je uvedeno 28 jmen s daty a příčinou smrti
(„popraven“, „umučen“, „zastřelen“), mezi oběťmi ale pravděpodobně není nikdo
ze židovských obyvatel ●● Y
- 1994: na budově Městského muzea bude umístěna pamětní deska židovským obětmi nacismu
(obětí bylo 42 včetně 6 dětí, přežilo 5 osob) ●● +M
- 2001: na budově muzea pamětní deska není, odstraněna je i deska z chodby radnice;
jména nežidovských i židovských obětí jsou prý uvedena na novém pomníčku
umístěném v parčíku v ulici Čs. odboje (u křižovatky s ulicí Komenského) ●● §M3

příjmení Dobruschka

- z Dobrušky zřejmě pocházeli předkové významného brněnského rodu s tímto příjmením
- Jakob Moses Dobruschka byl od r. 1734 nájemcem (jeho vdova Schöndl později od r. 1774
majitelkou) zájezdního hostince na brněnském předměstí, který se stal střediskem
novodobého židovského života v Brně; od r. 1750 byl nájemcem zemského
tabákového monopolu (tj. výhradním obchodníkem s tabákem)

- Jakobovi synové Salomon a Gerson Dobruschkové, držitelé monopolního obchodu s potaší, získali povolení ke zřízení prvních brněnských židovských modliteben (od r. 1759)
- brněnský dům Dobruschků byl v letech 1773-86 sídlem Jakoba Franka, známého vůdce sekty tzv. frankistů (protivících se Talmudu a rabínským autoritám), a hlavním centrem jeho stoupenců
- po smrti Salomona D. se dalo 8 z jeho 12 dětí pokřtít a 6 synů získalo šlechtický titul "von Schönfeld"
- nejdobrodružnější osud měl Salomonův syn Moses (nar. 1753): zpočátku byl významným představitelem haskaly („židovského osvícenství“) a autorem judaistických spisů, později přestoupil ke křesťanství, psal básně a dramata, jako šlechtic se jménem Franz Thomas Dobruschka von Schönfeld se účastnil rakouského osvícenského hnutí a byl jedním ze zakladatelů vídeňské zednářské lóže, s novým jménem Siegmund Gottlob Junius Brutus Frey se zapojil do francouzské revoluce (byl např. členem pařížského klubu jakobínů) a v r. 1794 byl ve Francii jako údajný "rakouský špeh" popraven gilotinou
●● GM,EJJ,*K

snahy o vypovězení, segregace

- 1718: opočenská vrchnost (hrabě Jeroným z Colloredo-Walsee) nařizuje, aby bylo pro židovské rodiny (dosud bydlící rozptýleně) vykázáno místo, kde by bydlely pohromadě; nelze-li najít vhodné místo, má zůstat ve městě jen 5 rodin ●● *
- 1721: po opakovaném hraběcím nařízení byli židé soustředěni asi až v r. 1721 ●● **
- 1727: královéhradecký biskup Václav František Karel z Košína listem z 11. října navrhuje vrchnosti, aby byla zrušena smlouva z 1721 o pronájmu domů židům a aby byla nově postavená synagoga odstraněna, tj. aby židé byli vypovězeni ●● **
- 1728: regent opočenského panství nařizuje, „aby v židovských domech, v tu ke kostelu ve zdech městských se nacházející okna a dvířka zatlučena byla“ ●● **

katastrofy

- 1806, 9. květen: vyhořely všechny židovské domy a synagoga spolu s celým městem, shořely i archiválie ●● JCB,**
- 1842: „v obzvlášť suchém a neúrodném roce“ vypukly ve městě „protižidovské bouře“ ●● **
- 1866: vyhořela synagoga (shořelo i 76 domů ve městě) ●● §B

náboženská obec

- 1872: 200 členů ●● SSJ
- 1893: asi 130 duší ●● JCB
- 1903-06: 205 duší, 49 poplatníků náb. taxy ●● KI
- 1907-18: 180 duší, 51 poplatníků náb. taxy ●● KI
- 1920: 148 duší, 54 poplatníků náb. taxy ●● ZKH
- 1921: 148 duší, 40 poplatníků náb. taxy ●● ZKH

představení náboženské obce

- 1856: asi Seligman Trebitsch (podepsal SKA za židovskou obec) ●● SKA
- 1893-13: David Karpeles ●● JCB,KI
- 1915-18: Theodor Tohn ●● KI
- 1920: Theodor Thon ●● ZKH
- 1921: Theodor Tolm ●● ZKH,SZO
- ca 1932: Teodor Tohn (čp. 38) ●● *

rabíni

- 1688: zemřela Bliml, manželka „rabína“ Mošeho (podle textu na náhrobku) ●● §M2
[je na náhrobku opravdu „rabi“, a ne jenom „rav“?]
- 1702: „Rabín Žid“ s dcerou Ester bydlí v nájmu ●● *
- 1872: rabín není uveden ●● SSJ
- 1894-08: Adolf Fischer ●● KI
 (později byl rabínem v Litomyšli)
- 1910: rabínské místo není obsazeno ●● KI
- 1911: Sigmund Kraus ●● KI
 (nar. v Pravoníně, zemř. 68letý r. 1911 v [Českém?] Meziříčí, pohřben v Dobrušce; původně rabín v Hořovicích a Vodňanech)
- 1912-13: Carl/Karel Freud ●● KI,MO Michle
 (původně rabín v Praze-Michli, Pelhřimově a Kralupech n. Vlt., po r. 1912 v Turnově a Voticích)
- 1915-20: Max Frank ●● KI,ZKH
 (zemř. a pohřben 62letý r. 1920 v Dobrušce; původně rabín v Načeradci, Štěnovicích a Staňkově)
- ca 1932: žije tu Emilie Kohnová, vdova po rabínovi (čp. 8) ●● *
[rabín Kohn ale není v Dobrušce doložen]

kantoři

- 1666: uveden nejmenovaný „kantor“ (snad jde o učitele) ●● *
- 1702: uveden nejmenovaný „kantor“ (snad jde o učitele; v obci je i rabín) ●● *
- 1723: na panství Opočno žije „Jüdischer Cantor“ s manželkou (konsens nebo usazení v r. 1673; snad jde o učitele) ●● HBS
- 1793: Isak Kisch (šochet a „Schulsinger“, původem z Podbřezí-Skalky, manželka Katharina, má 5 dětí) ●● HBS
- 1871: S. Neumann (už 1864 je uveden jako učitel náboženství) ●● MN Doudleby
- 1872: je placený kantor ●● SSJ

škola

- 1840: existuje školní světnice („Schulzimmer“) v budově synagogy ●● BPP
- 1866: synagoga (se školní třídou) vyhořela ●● *B2
- 1872: škola není uvedena ●● SSJ
- 1908: škola není uvedena ●● KI

mikve

- 1995: dr. Arno Pařík ze Židovského muzea objevil zcela zachovalou místnost mikve v přízemí budovy Městského muzea (vedle synagogy), klenutá místnost byla dosud využívána muzeem jako komora-spižírna ●● +P,**
- mikve zde byla pravděpodobně zřízena už v 1. čtvrtině 18. stol., po předání domu do židovského pronájmu ●● **
- valeně zaklenutá místnost mikve „patří patrně k nejstarším částem stavby ještě z doby před rokem 1721“ ●● **
- 1995: nádrž je vydlážděná opukou a má původní dřevěné obložení, vodní pramen má menší průtok než v době funkční lázně, ale stále bazén napájí ●● +S
- 1995, 4. září: mikve byla zpřístupněna veřejnosti jako součást nově otevřené stálé expozice Městského muzea „Židé v dějinách Dobrušky“ ●● **

mikve v přízemí budovy Městského muzea (foto A. Pařík, 1995)

spolky a nadace

Chevra kadiša:

1893-94: celkem 30 členů, představení S. Munk a Josef Fleischer ●● JCB

1903-12: předseda Sal. Munk ●● KI

1913-16: předseda M. Dörfler ●● KI

1918: předseda Josef Fleischer ●● KI

1920: předseda Josef Fleišer ●● ZKH

sídelní okrsek

2. pol. 17. stol.: v 8 rozptýlených křesťanských domech žije 19 židovských nájemníků ●● **

1702: v 8 rozptýlených křesťanských domech žije v nájmu 22 židovských obyvatel ●● **

1718, 5. června: vrchnost nařizuje soustředit dosud rozptýlené židovské osídlení tak, aby židé bydleli pohromadě (současně je stanoven povolený počet 5 rodin ve městě) ●● *
městská rada sděluje vrchnosti (hraběti), že nenalezla v Dobrušce místo, kde by židé mohli bydlet odděleně od křesťanů; až po opakovaném hraběcím nařízení město zakoupilo 6 domů, které byly dány židům do dědičného pronájmu ●● **

do 1721: žid. osídlení bylo rozptýlené, ghetto u východního rohu hradeb bylo zřejmě zřízeno až v r. 1721 ●● *

1721, 28. září: městský magistrát nařizuje separaci židů ●● *

1721: uzavřena byla smlouva města se židy o domech, synagoze, hřbitově a platbách ●● *
nelze vyloučit, že ghetto bylo zřízeno v místech zaniklého panského sídla – hradu (zaniklého nejpozději v 16.stol.) ●● KME

1806, 9. května: shořely všechny židovské domy a synagoga ●● *

až do požáru v r. 1806 byla židovská část Židovského náměstí zřejmě jako ghetto oddělená od křesťanského města dřevěnou (snad prkennou) ohradou, která je zobrazená na retrospektivní kresbě Aloise Beera ●● *B0,**

(„Oplocení při velkém požáru r. 1806. rozmetene“) ●● *B0,**

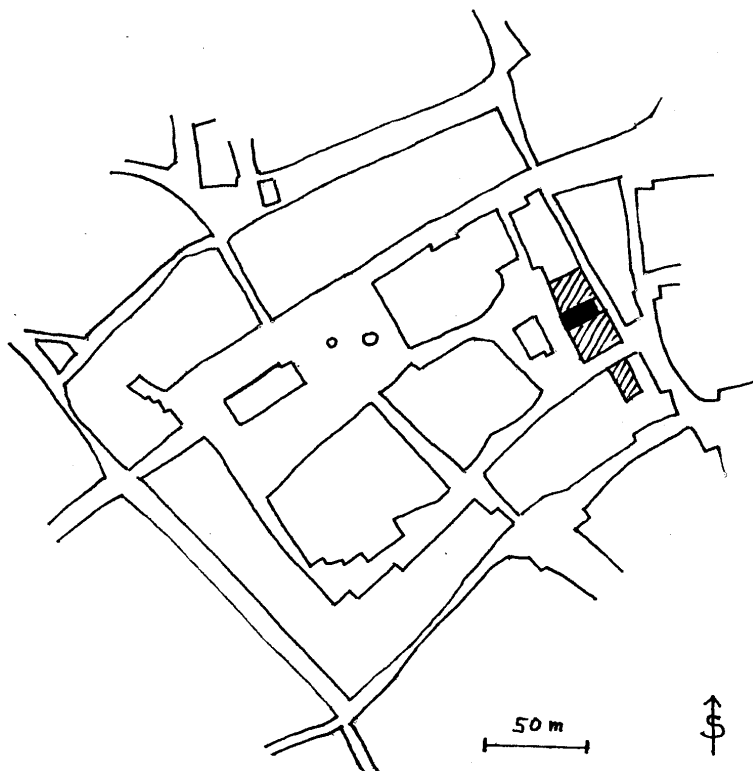
1834: bylo povoleno, aby židovské domy zůstaly v židovském vlastnictví ●● *

1840: židovský okrsek tvořila severovýchodní strana Šubertova (dříve Židovského, od roku 1889 Malého) náměstí (tj. 3 žid. domy a synagoga) a krátká ulička vedoucí z jižní strany Šubertova nám. k severovýchodu, do Malé Kostelní ulice (3 žid. domy)

●● IS,BPP

1840: na indikační skice vystavené v judaistické expozici Městského muzea (stav r. 2001) jsou jako židovské vyznačeny ještě další 2 domy stojící uprostřed Šubertova náměstí (tyto domy byly po požáru z r. 1866 zcela odstraněny) ●● *B0

1841: nepovoluje se usazování židů v nájmu v křesťanských domech ●● *

schematický půdorys centra r. 1840

černě: synagoga

šrafovaně: židovské domy

židovské domy

1618: všichni židé bydlí v nájmu ●● *

1666: všichni židé bydlí v nájmu ●● **

1702: všichni židé bydlí v nájmu ●● *

1718: město koupilo 5 křesťanských domů a přidělilo je (pronajalo) židovským rodinám ●● *

od 1718: ve městě je 6 židovských domů, „v jednom z nich byla synagoga“ ●● §H2

1721: domy byly dány židům do dědičného pronájmu ●● §H2,**

1727: biskup Václav František Karel z Košína navrhuje vrchnosti listem z 11. října, aby byla zrušena smlouva z r. 1721 o pronájmu domů židům (vrchnost návrh zamítla) ●● **

1833: ve městě je 6 židovských domů ●● SKB

1834: dekretem dvorské kanceláře byly dosud dědičně pronajaté domy předány židům do vlastnictví ●● §H2,**

1840: ve městě je 5 obytných domů v židovském vlastnictví (& 1 větší hospodářská budova, později změněná na obytnou budovu, & synagoga s 1 obytnou světnicí)

vlastníci domů podle stabilního katastru (BPP):

číslo parcely	číslo popisné	vlastník r. 1840
47	I	Joseph Strasser
48	II	židovská obec (<i>synagoga s bytem</i>)
49	III	Wolf Wertheimer, později Seligmann Trebitsch
50	VI	Joseph (později Joachim) Pik (<i>pozn.: „Stock, 5 Wohnbestandtheilen“</i>)
51	V	Barbara Veit, později Jakob Pik (<i>pozn.: „Stock, 5 Wohnbestandtheilen“</i>)
52	IV	Samuel Saudek (<i>pozn.: „Stock, über 5 Wohnbestandtheilen“</i>)
53	zu IV	Samuel Saudek (<i>hospodářská, později obytná budova s poznámkou: „Stock, 5 Wohnbestandtheilen“</i>)

•• DSK/BPP

stav r. 2001

domy parc. č. 47, 49-52 existují v přestavbách, dům parc. č. 53 nestojí (proluka) •• Y

obecní dům

„Dům č. I“ (tj. dnešní patrová budova čp. 45 na Šubertově náměstí, sídlo Městského muzea) „byl největší ze židovských domů, bydlel v něm patrně představený obce a rabín nebo kantor a sloužil patrně jako centrum židovské obce. Tomu ostatně nasvědčuje i jeho označení číslem I. Velké klenuté místnosti v přízemí mohly být užívány jako modlitebna nebo škola alespoň v některém období.“ •• **

1806: dům je ještě přízemní •• *B0,**

v přízemí je dochovaná mikve

před umístěním Městského muzea byl v budově poštovní úřad •• FO

první synagoga

1721: místo bylo židům pronajato městem, tehdy snad byla synagoga postavena •• *

1721-22: pravděpodobně byla zřízena adaptací pronajatého domu •• **

1727: biskup si stěžuje, že se do synagogy vejde nejméně 200 osob, takže konkuruje katolickému kostelu •• *

1727: královéhradecký biskup Václav František Karel z Košína listem z 11. října navrhuje vrchnosti, aby nově postavená synagoga byla odstraněna (vrchnost návrh odmítla)

•• **

1806: synagoga shořela při požáru ghetta •• *

druhá synagoga

na východní straně Šubertova náměstí •• IS

po požáru první synagogy (r. 1806) byla postavena na jejím místě •• **

1840: stavební parcela č. 48, čp. II, rozloha parcely $42 \text{ s}^2 = 151 \text{ m}^2$, vlastník židovská obec; v budově byly 2 modlitební místnosti (pro muže a pro ženy?), školní světnice (třída) a obytná světnice (pravděpodobně byt duchovního nebo správce): „2 Bethzimmer, 1 Schulzimmer, 1 Wohnzimmer“ •• BPP

1866, 7. března synagoga vyhořela (požár města) •• *B0

1866, 7. října: synagoga vyhořela spolu se 76 domy •• *B2

třetí synagoga

Šubertovo náměstí čp. 646 ●● ZMD

postavena byla na místě druhé synagogy ●● **

z poloviny 19. stol. ●● WPC

z roku 1866 ●● +P

z roku 1867 ●● *B0

1940: o budovu měla zájem Českobratrská církev evangelická, ale židovská obec ji nechtěla prodat ani jinak postoupit ●● §C

po 2. světové válce se o budovu ucházel Městský výbor Komunistické strany Československa ●● ZMD

po 2. světové válce v synagoze sídlil okresní sekretariát Komunistické strany Československa ●● §M1

1949: Rada židovských náboženských obcí budovu prodala Českobratrské církvi evangelické (sbor Klášter nad Dědinou) ●● §C

1954, 23. května: bývalá synagoga je slavnostně zasvěcena jako modlitebna Českobratrské církve evangelické ●● §C

ca 1956: budova slouží jako modlitebna Církve československé ●● WPC

(omyl: Církev čs. husitská synagogu nikdy neužívala, protože si postavila sbor už před 2. světovou válkou v jiné části města) ●● §FH

1984: budova je využívána k bohoslužbám „církve“ ●● §J

stav budovy ca 1940:

- pseudogotické průčelí
- hlavní sál zaklenutý valenou klenbou
- vstup do sálu (z předsíně) středem západní stěny
- severně od vstupu (uvnitř hlavního sálu!) je v západní stěně výklenek s kijorem
- nad aronem ha-kodeš je oválné okénko postavené na výšku
- ženská galerie (se zdobeným zábradlím) je pouze při západní straně sálu ●● ZMF

1994: interiér (kromě židovského rituálního vybavení) je v podstatě zachován ●● Y

při severní straně budovy (mezi synagogou a sousedním židovským domem čp. 45, tj. dnešním Městským muzeem) je velmi těsná ulička – soutka (dnes z obou stran zaslepená zdí), z níž vede do domu čp. 45 zadržovaný vchod (původně snad vedoucí do místnosti mikve?) ●● +P

synagoga – západní (vstupní) průčelí (foto kolem r. 1930)

synagoga – pohled z ženské galerie k východní stěně (foto kolem r. 1941)

synagoga – aron ha-kodeš (foto kolem r. 1941)

synagoga – detail interiéru s kijorem (rituálním umývadlem)
a jahrzeitovými (zádušními) svítidly (foto kolem r. 1941)

hřbitov

650 m severovýchodně od náměstí, při záp. straně Křovické ulice (tj. bývalé silnice vedoucí do Křovic, dnes už přerušené)

1675: založen ●● WPC,HZH,§H1,**

1721: smlouvou (s městem?) bylo židovské obci stvrzeno právo užívání hřbitovního pozemku ●● **

původní rozloha hřbitova 50 x 10 kroků ●● §H1,**

1837: od města bylo přikoupeno 80 s² pozemků k rozšíření hřbitova (hřbitov však byl rozšířen a ohrazen novou zdí až v r. 1881, „jak o tom svědčí pamětní deska, zasazená do hřbitovní zdi“) ●● **

1840: pozemková parcela č. 2418, rozloha 279 s² = 1003 m², vlastník „obec Dobruška“ (později byl vlastník ve formuláři změněn na „Židovská obec Dobruška“) ●● GPP

1879: hřbitov byl zvětšen o 400 s², nová rozloha 679 s² (tj. ca 2440 m²): připojena byla sousední pastvina (219 m²) koupená od Antonína Čížka z Křovic čp. 2 a část pole koupeného od Karla Žabky z Horského předměstí čp. 17d ●● §GA

1881: hřbitov byl rozšířen (k západu) na dnešní rozlohu ●● **, *B0,§H1
dnešní rozloha 2374 m² ●● HZH

- nejstarší náhrobky z konce 17. stol. ●● HZH
nejstarší náhrobek datován 1688 ●● §H1
dva nejstarší náhrobky (kvadrátního tvaru) datované 1688:
- paní Šejndl, dcera Šemuelova
- paní Bliml, manželka rabína Mošeho ●● §M2,**
je tu hromadný náhrobek vojáků z války r. 1866 ●● ZMD
jsou tu 3 hroby východoevropských uprchlíků z let 1. světové války: 1915 (2 pohřby),
1917 (1 pohřeb) ●● MZ
pohřbívalo se tu i z Opočna, Třebechovic nad Orebem, Nového Města nad Metují
a z menších míst ●● **
pohřby konány do 2. světové války ●● §H1
poslední pohřeb zapsaný v matrice: 8.2.1942 Luisa Dörflerová (nar. 1854 Rychnov nad
Kněžnou), bytem Dobruška č. 29 ●● MZ
na hřbitově je celkem 246 hrobů ●● §H1
[nesouhlasí, zřejmě jde o počet náhrobků!]
všechny náhrobky vyfotografoval a jejich hebrejské texty přeložil MUDr. Zdeněk Šebesta
(poslední adresa: Janáčkova 1323, Rychnov nad Kněžnou), snímky s překlady jsou
v archivu Městského muzea v Dobrušce ●● §M1
1964: hřbitov měl být likvidován: bylo doporučeno převézt 2-3 náhrobky do „lapidária“
v Praze a ostatní cenné náhrobky na hřbitov v Rychnově nad Kněžnou ●● ZMD
v 60. letech 20. stol. byl hřbitov upraven péčí Městského národního výboru ●● HZH
nejstarší náhrobky jsou v jižní čtvrtině hřbitova (která zřejmě tvořila původní hřbitovní
plochu), jejich líce (texty) jsou orientované k severozápadu
- jen krajní řada náhrobků ve staré části hřbitova (patrně u odstraněné severozápadní
ohradní zdi) má líce k jihovýchodu
- mladší jednoduché náhrobky z 19. stol. jsou severovýchodně od nejstarších (lícem
k jihozápadu)
- moderní náhrobky jsou v severní, novější polovině hřbitova ●● Y/84
1984: o hřbitov se stará Klub přátel Dobrušky ●● §J
1993: správce hřbitova: Jiří Mach (ředitel Městského muzea), bytem Orlická ul. 974,
psč 518 01 Dobruška ●● §M1
obřadní síň (márnice, vozovna pro pohřební vůz?):
- v severovýchodním rohu hřbitova, prostá, průjezdní
- postavena „as r. 1840“ ●● *B0
- 1840: stavební parcela č. 516, rozloha $8 \text{ s}^2 = 29 \text{ m}^2$ ●● BPP
- 1984: budova je upravená na pamětní síň židovské obce: visí v ní dřevěné Desatero
„na obláčku“ (pocházející snad ze synagogy), je tu plánec hřbitova s rozmístěním
hrobů), informace o dějinách židovské obce a „Kniha návštěv kulturní památky
ŽIDOVSKÝ HŘBITOV, založená 1.9.1975“ ●● Y

hřbitov (foto před r. 1980)

hřbitov – náhrobek Cirl, manželky pana Šemuela, zesnulé r. 1700 (foto před r. 1980)

márnice – vstup do hřbitova (foto kolem r. 1941)

muzejní expozice

1995, 4. září: v Městském muzeu (Šubertovo náměstí čp. 45, dříve čp. I) byla otevřena stálá expozice „Židé v dějinách Dobrušky“, jejíž součástí je i místnost mikve ●● **

matriky uložené ve Státním ústředním archivu v Praze

- narozených (1799-1940, 1942-1944, 1946)
 - oddaných (1812-1940, 1942-1944)
 - zemřelých (1807-1940, 1942-1944)
 & abecední indexy pro všechny tři matriky (1799-1941) ●● KMS

matriční materiály uložené v archivu Židovského muzea v Praze

- „matriční spisy“ z let 1846-1874 ●● ZMB

další archiválie uložené ve Státním ústředním archivu v Praze

- kniha familiantů – (*fond HBMa, inv. č. 298*)

další archiválie

- kopie židovských matrik z let 1802-1905 – (Státní okresní archiv Rychnov nad Kněžnou, fond „AF Dobruška“) ●● PPA
 - soupis hebrejských náhrobních textů s překladem (sepsal Zdeněk Šebesta, 1974, rukopis)
 – (Městské muzeum v Dobrušce, sign. X/118)

vyobrazení

indikační skica (plán města z r. 1840): ZMN č. neg. 15.164
židovská čtvrť: *B0 & ** (kresby: Židovské náměstí před r. 1806, po požáru 1866 a v r. 1889); *B1 s. 44 (kresba, pohled z radniční věže, 1889)
druhá synagoga: *B0 & ** (kresby: před požárem a po požáru 1866)
třetí synagoga: ZMN č. neg. 35.030 (*6 negativů*)
exteriér: *B0 & ** (kresby: záp. a vých. průčelí před r. 1806); ZMN č. neg. 14.202-14.203 (záp. průčelí 1952), 19.563 (1 záběr), 30.182/1 (foto ca 1941), 33.771-33.772 (západní průčelí, 2 záběry)
interiér: ZMN č. neg. 2.449/1+2+3+6+7 (*4 záběry*), 19.563 (*2 záběry*)
aron ha-kodeš: ZMN č. neg. 2.229/0+4+5, 19.563 (*1 záběr*), 30.182/2 (*foto ca 1941*)
kijor: ZMN č. neg. 2.449/1
jiné detaily interiéru: ZMN č. neg. 2.449/2+4+6
hřbitov: HZH obr. 93; EZH s. 116; ** (*2 záběry*); *B0 & ** (*3 kresby ca 1893*); ZMN č. neg. 14.192-14.201, 35.031 (*3 negativy*), 38.394-38.398 & 38.401-404 (foto Jan Heřman před r. 1980)
 plán hřbitova (1973) se zakreslením všech náhrobků a stromů: Městské muzeum
jednotlivé záběry všech náhrobků: Městské muzeum (*foto MUDr. Zdeněk Šebesta*)

literatura a prameny

AK – Kohn, Alfred: *Die Notablenversammlung der Israeliten Böhmens in Prag... (Mit statistischen Tabellen über israelitischen Gemeinden, Synagogen, Schulen und Rabbinate in Böhmen.)* Wien 1852
 BPP – Bauparzellen-Protocoll (soupis stavebních parcel), součást stabilního katastru a duplikátu stabilního katastru pro Dobrušku – (Státní ústřední archiv v Praze, fondy SK & Dupl. SK)
 BR – *Berní rula. Kraj hradecký I-II.* Sv. 12-13. Praha 1951-1954

- DSK – Duplikát stabilního katastru (tzv. textové komentáře) pro Dobrušku – (Státní ústřední archiv v Praze, fond Dupl. SK)
- EJJ – *Encyclopaedia judaica*. I-XVI. Jerusalem 1974
- FO – fotografie a pohlednice (popsáno podle snímků)
- GB – Gold, Hugo (ed.): *Die Juden und Judengemeinden Böhmens in Vergangenheit und Gegenwart*. Brünn-Prag 1934
- GM – Gold, Hugo (ed.): *Die Juden und Judengemeinden Mährens in Vergangenheit und Gegenwart*. Brünn 1929
- GPP – Grundparzellen-Protocoll (soupis nestavebních parcel), součást stabilního katastru a duplikátu stabilního katastru pro Dobrušku – (Státní ústřední archiv v Praze, fondy SK & Dupl. SK)
- HBS – Soupisy židovského obyvatelstva v Čechách z let 1724, 1733, 1783, 1793, 1799 a 1811 – (Státní ústřední archiv v Praze, fond HBS)
- HZH – Heřman, Jan: *Židovské hřbitovy v Čechách a na Moravě*. Praha b. d. (1980)
- IS – Indikační skica (plán katastru obce v měřítku 1:2880) ke stabilnímu katastru z 20.-40. let 19. století – (Státní ústřední archiv v Praze, fond IS; Ústřední archiv zeměměřictví a katastru v Praze)
- JCB – *Jahrbuch für die israel. Cultusgemeinden Böhmens zugleich Führer durch die israel. Cultusgemeinde in Prag*. Prag 5654/1893-94 – 5655/1894-95
- KCT – Tabulka židovské kontribuce v Čechách roku 1654 podle jednotlivých obcí – (Státní ústřední archiv v Praze, fond SM, inv. č. J-4-7a, sv. 1)
- KFK – Knihy familiantů pro Klatovský kraj (založené kolem r. 1800) – (Státní ústřední archiv v Praze, fond KF)
- KI – *Kalender für Israeliten (Luach) für das Jahr ... Zugleich Führer durch die israel. Kultusgemeinden der österr.-ungar. Monarchie*. Bd. I-XXVII (1892-1919). Wien 1891-1918
- KME – Kuča, Karel: *Města a městečka v Čechách, na Moravě a ve Slezsku*. Díl I. Praha 1996
- KMS – Kukánová, Zlatuše - Matušíková, Lenka: *Soupis matrik židovských náboženských obcí v Čechách*. In: *Paginae historiae* (sborník Státního ústředního archivu v Praze), 3, 1995
- MN – Židovská matrika narozených (není-li uvedena jiná obec, jde o matriku pro Dobrušku) – (Státní ústřední archiv v Praze, fondy HBM & HBMA)
- MO – Židovská matrika oddaných (není-li uvedena jiná obec, jde o matriku pro Dobrušku) – (Státní ústřední archiv v Praze, fondy HBM & HBMA)
- MPS – Maur, Eduard – Píšová, Dagmar: *Sčítání konzumentů soli v Čechách roku 1702*. (Edice pramene.) In: *Historická demografie*, 18, 1994
- MZ – Židovská matrika zemřelých (není-li uvedena jiná obec, jde o matriku pro Dobrušku) – (Státní ústřední archiv v Praze, fondy HBM & HBMA)
- PPA – *Přehled pramenů k dějinám židovstva (judaik) ve státních oblastních a okresních archivech ČSR, Archivu hlavního města Prahy a Archivu města Plzně k 1.1.1980* – (Státní ústřední archiv v Praze)
- SKA – Seznam katastrálních archů výtažných pro veškeré držitele pozemnosti v obci svrhu dotečné, a průkaz toho, že jim byly dodány... (se souběžným německým titulem: Verzeichniss der Katastral-Auszugsbogen für sämtliche Grundbesitzer...) – (formulář z 50. let 19. století, součást duplikátu stabilního katastru pro Dobrušku) – (Státní ústřední archiv v Praze, fond Dupl. SK)
- SKB – Sommer, Johann Gottfried: *Königreich Böhmen statistisch-topographisch dargestellt*. Bd. IV: *Königgrätzer Kreis*. Prag 1836
- SL – publikované výsledky sčítání lidu z let 1880-1930:
Podrobný seznam míst v Čechách. Wien 1885
Podrobný seznam míst v Čechách. Wien 1893
Lexikon obcí pro Čechy. Díl I. Vídeň 1904
Podrobný seznam míst pro Čechy. Vídeň 1916

- Statistický lexikon obcí v Republ. československé. I. Země česká.* Praha 1923
Statistický lexikon obcí v Republ. československé. I. Země česká. Praha 1934
- SSJ – Schimmer, Gustav Adolf: *Statistik des Judenthums in den im Reichsrathe vertretenen Königreichen und Ländern nach den vom k. k. Ministerium des Innern angeordneten Erhebungen und nach sonstigen Quellen.* Wien 1873
- SZO – *Statistik der jüdischen Kultusgemeinden in der Tschechoslowakischen Republik.* In: Jüdischer Kalender für die tschechoslowakische Republik auf das Jahr 5683. Mährisch Ostrau b.d. (1922)
- TKC – Tereziánský katastr český. Sv. 1: Rustikál (kraje A-Ch). 4. vyd. Praha 1964
- WPC – Zdeněk Wirth (red.): *Umělecké památky Čech.* Praha 1957
- Y – zjistil Jiří Fiedler
- ZKH – *Židovský kalendář na rok 5681 (1920/21) a 5682 (1921/22).* Praha 1920-1921
- ZMB – Archivy židovských obcí z území České republiky, dnes součást archivu Židovského muzea v Praze
- ZMD – Archiv Židovského muzea v Praze, fond Dokumentace
- ZMF – Sběrka fotografií nemovitých památek (Židovské muzeum v Praze)
- ZMN – Archiv fotonegativů (Židovské muzeum v Praze)
- * – Pišl, František: *Dějiny Židů v Dobrušce.* In: GB, s. 108-112
- ** – Mach, Jiří: *Židé v dějinách Dobrušky.* Dobruška 1999 (dotisk 2000)
- *B0 – Beer, Alois: kresby a texty z deníků (Městské muzeum v Dobrušce; případně reprodukce in **)
- *B1 – Beer, Alois: *Lituji, že nejsem básník...* (Výbor z deníků.) Praha 1970
- *B2 – Beer, Alois: *Památosti mého podomování.* (Výbor z deníků.) Hradec Králové 1978
- *K – Klenovský, Jaroslav: *Brno židovské. Historie a památky židovského osídlení města Brna.* Brno 2002
- §C – dopis dr. Herberta Cohna z Ašdodu v Izraeli (informace údajně podle sdělení českobratrského faráře Michala Plzáka z fary v Klášteře nad Dědinou) – (1994)
- §FH – písemné sdělení dobušské farářky Církve československé husitské (1983)
- §GA – „Ausweis“ o změnách pozemků za rok 1879 (součást duplikátu stabilního katastru)
- §H1 – informační tabulka upevněná na hřbitovní budově (stav r. 1984)
- §H2 – informační text umístěný v interiéru hřbitovní budovy (stav r. 1984)
- §J – písemné sdělení vlastivědného znalce ing. Jirkovského z Opočna (1983)
- §M1 – ústní sdělení Jiřího Macha, ředitele Městského muzea v Dobrušce (1993)
- §M2 – text Jiřího Macha, ředitele Městského muzea, určený k umístění na hřbitově
- §M3 – ústní sdělení Jiřího Macha, ředitele Městského muzea v Dobrušce (2001)
- +M – ústní sdělení ing. Mojmíra Malého ze správy nemovitostí a. s. Matana, Praha (1994)
- +P – ústní sdělení dr. Arna Paříka ze Židovského muzea v Praze (1995)
- +S – Hradní, Nataša: *Mikve k vidění na podzim.* Svobodné slovo, 28. 3. 1995, s. 5